
**ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ.
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ
ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ КАЧЕСТВА ВЫСШЕГО
ОБРАЗОВАНИЯ.
НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ
LEGAL QUALITY ASSURANCE.
RESEARCH AND DEVELOPMENT**

УДК:347.21

Manzhula A.A.

**CONCEPT OF NORMATIVE-LEGAL ACTS
REGULATING THE ACTIVITIES OF RESEARCH
INSTITUTIONS**

A.A. Манжула

докторант

*Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

**ПОНЯТТЯ СИСТЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ
АКТІВ, ЩО РЕГУЛЮЮТЬ ДІЯЛЬНІСТЬ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ УСТАНОВ**

Постановка проблеми. Одним із ключових факторів, що визначають рівень успішності розвитку кожної сучасної цивілізованої держави є її науковий прогрес в основних сферах людської діяльності, який полягає, зокрема в результативності проведених прикладних і фундаментальних наукових досліджень. У свою чергу, розвиток наукової сфери та науково-дослідної діяльності, також залежить від цілої низки факторів різного характеру: економічного, політичного, юридичного, соціокультурного тощо. У межах даного дослідження особливий інтерес для нас становить саме юридична складова механізму забезпечення розвитку науково-дослідної діяльності в нашій державі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Системі нормативно-правих актів, що регулюють діяльність науково-дослідних установ присвятили свої дослідження ряд вітчизняних та зарубіжних вчених таких, як: С.Д. Гусарев, В.С. Журавський, Г. Кельзен, В.І. Козлов, А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, О.М. Костенко, С.М. Легуші, Ю.Р. Мірошніченко, Н.М. Оніщенко,

В.І. Прокопенко, П.М. Рабінович, В.М. Селіванов, О.Ф. Скакун, С.В. Шевчук, Ю.С. Шемшученко, В.М. Платонов, Ю.А. Тихомиров, Л.С. Явич та інші.

Мета статті. Здійснити аналіз ряду підходів щодо визначення поняття «нормативно-правового акту» та «системи нормативно-правових актів».

Основні результати дослідження. Для досягнення окресленої нами мети пропонуємо розпочати висвітлення основних положень зі встановлення етимологічного змісту поняття «законодавство». Зазначимо, що термін «законодавство» ми вживаємо у його широкому тлумаченні, тобто включаємо до нього не лише суто закони – нормативно-правові акти вищої юридичної сили, але й нормативно-правові документи підзаконного характеру. Так, хоча вищенаведений термін і не отримав свого нормативно-правового закріплення, його активно використовують у науково-правових колах. Зокрема, авторський колектив шеститомної юридичної енциклопедії зауважує, що законодавство являє собою систему нормативних актів, якими регулюються відповідні суспільні відносини. При цьому, наголошують вчені, в Україні вищенаведений термін вживається в кількох значеннях:

1) у вузькому значенні як система законів;

2) у широкому значенні – система законів та інших нормативно-правових актів, що приймаються Верховною Радою України та вищими органами влади – постанови Верховної Ради України, укази Президента України, постанови і декрети Кабінету Міністрів України. Вищенаведені акти розвивають, конкретизують відповідні закони і за діючою в Україні доктриною не повинні їм суперечити;

3) у найширшому значенні – система законів і постанов Верховної Ради України, указів Президента України, постанов, декретів, і розпоряджень Кабінету Міністрів України, а також нормативних актів міністерств і відомств (центрального органу виконавчої влади), місцевих рад і місцевих державних адміністрацій [1, с. 499].

Більш того, сутність зазначеного вище терміну розкривається в Рішенні Конституційного суду «у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство»)» від 9 липня 1998 року № 12-рп/98. Зокрема, зазначений орган конституційної юрисдикції постановив, що особливістю правового регулювання трудових відносин є те, що вони регламентуються розгалуженою системою нормативних актів, прийнятих органами різних рівнів, у тому числі за участю трудових колективів та профспілок. Найбільш соціально важлива частина трудових відносин, яка охоплюється конституційним поняттям «засади регулювання праці і зайнятості», визначається лише законом, решта – законами, постановами Верховної Ради України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України, актами центрального та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, генеральними, галузевими, регіональними, тарифними та іншими угодами, які укладаються на дво-, тристоронній основі між представниками працівників та роботодавців і компетентним державним органом, а також актами (договорами), прийнятими на під-

приємстві, в установі, організації власником або уповноваженим ним органом самостійно, разом чи за погодженням з трудовим колективом або профспілковим комітетом. Підсумовуючи Конституційний Суд України зауважив, що термін «законодавство», що вживається в положеннях КЗпП України треба розуміти так, що ним охоплюються закони України, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також постанови Верховної Ради України, укази Президента України, декрети та постанови Кабінету Міністрів України, прийняті в межах їх повноважень і відповідно до Конституції України та законів України [2].

Тобто законодавством охоплюються нормативно-правові акти всіх рівнів. У зв'язку з наведеними обставинами доцільно висвітлити позиції вчених щодо розкриття змісту поняття «нормативно-правовий акт». Так, наприклад, у своїх наукових дослідженнях учені В.В. Копейчиков та С.Д. Гусарев визначають нормативно-правовий акт як рішення компетентних суб'єктів, що приймається в установленому законом порядку, має загальний характер, зовнішній вигляд офіційного документа в письмовій формі, забезпечується державою і породжує юридичні наслідки. На думку зазначених вище авторів, під законом варто розуміти нормативно-правовий акт, що видається законодавчими органами, мають вищу юридичну силу і регулюють найважливіші суспільні відносини на території певної держави [3, с. 26]. Зазначена дефініція повністю охоплює коло суб'єктів нормотворчої діяльності, характеризує зовнішню форму її вираження, а також передбачає наявність так званого «гаранту» дотримання встановлених відповідним актом положень щодо правил поведінки.

Проте, на законодавчому рівні відсутнє визначення терміну «нормативно-правовий акт». Лише в проекті Закону України «Про нормативно-правові акти» від 27 січня 2000 р., нормативно-правовий акт пропонується розуміти як офіційний письмовий документ, прийнятий чи виданий уповноваженим на це суб'єктом у визначеній законом формі та за встановленою процедурою, який спрямований на регулювання суспільних відносин, встановлення загальнообов'язкових прав і обов'язків для невизначеного кола суб'єктів, та розрахований на тривале, багаторазове застосування норм права [4]. Тоді, як у проекті Закону України «Про нормативно-правові акти» від 30 листопада 2010 р., Ю.Р. Мірошніченко в термін нормативно-правового акту вміщує офіційний документ, прийнятий (виданий) уповноваженим на це суб'єктом у визначених законом формі та порядку, який встановлює норми права для неозначеного кола осіб і розрахований на неодноразове застосування [5]. Ми вважаємо, що залишення законодавцем поза увагою розкриття змісту наведеного означення лише викликає непорозуміння в частині встановлення загальнообов'язкових вимог до процесу нормотворення всіх уповноважених на те суб'єктів й, зокрема, ускладнює таких похідних понять, як «норма права», «закон», «підзаконний нормативно-правовий акт», «система нормативно-правових актів».

Так, наприклад, з цього приводу Г. Кельзен зазначав, що норма права являє собою правило поведінки, відповідно до якого та чи інша особа (група осіб) повинна діяти в якому-небудь визначеному напрямку, незалежно від того,

чи бажає вона себе вести таким чином, чи ні [6, с.35]. Так як норми права можуть застосовуватися суб'єктами державного управління за відношенням до одиниць чи груп фізичних осіб виключно в правовому суспільстві, варто зауважити про доцільність відзначення саме правомірною напрямку в інтересах держави, населення, уникаючи можливість обрання «якого-небудь», що розмиває так звані «правові рамки» поведінки.

Влучною у вказаному напрямі є дефініція, запропонована В. І. Козловим. Учений стверджує, що нормою права є встановлене або санкціоноване державою загальнообов'язкове правило поведінки, що регулює суспільні відносини та забезпечується у своєму виконанні організаційною та примусовою діяльністю держави [7, с.131].

Загальновизнаною є теза, що джерелами норм права виступають закони та підзаконні нормативно-правові акти. Щодо першої категорії, у найбільш загальному розумінні, В.С. Нерсисянц під поняттям «закон» пропонує розуміти офіційно (законодавчо) визнана і належним чином зафіксована (у вигляді конкретного акта) форма свідомості [8, с.18].

На думку учених-філософів, зокрема О.М. Костенка, закон є лише інструментом, що має використовуватися людьми відповідно до їх соціальної культури для забезпечення соціального порядку [9, с.227]. Проте, виникає колізія в зіставленні таких секторів соціального організму, як соціальна культура та соціальний порядок, адже закон покликаний розвивати та захищати соціальні цінності певної громади, що передбачає внесення якісних змін у загальноприйнятий культурний лад, як невід'ємний аспект соціально-економічного прогресу політично-територіального утворення.

На нашу думку, вдалим є твердження Ю.О. Тихомирова про те, що закон – це нормативний акт, який містить в юридичній формі характеристику закономірностей суспільного розвитку та регулює найважливіші суспільні відносини (основи суспільного ладу і політики, права, свободи та обов'язки громадян, принципи організації держави й інших соціальних інститутів, регулювання основних сфер життя суспільства – політичної, економічної та інших), що безпосередньо висловлює волю народу, приймається в установленому порядку вищим органом державної влади або шляхом референдуму, а також має вищу юридичну силу [10, с.26].

Розмірковуючи про таку форму джерел права як підзаконний акт, О. Ф. Скакун під ним розуміє акт, який видається відповідно до закону, на основі закону, для конкретизації законодавчих приписів та їх правильного розуміння або встановлення первинних норм [11, с.362].

Дещо вужчої позиції притримується Л.М. Горбунова, яка вважає, що підзаконні нормативно-правові акти в аспекті їх загальнообов'язкової дії (для громадян, підприємств, установ, організацій, тобто поза межами системи органів влади, які його видали), є постанови Верховної Ради України нормативного характеру, відповідні офіційні документи Президента України, Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, їх територіальних органів, місцевих державних адміністрацій, органів

місцевого самоврядування, що містять правила загальнообов'язкової поведінки, дія яких не обмежується одноразовим застосуванням [12, с.60-70].

Висновок. Таким чином, система нормативно-правових актів, що врегульовує діяльність науково-дослідних установ – це сукупність владних приписів держави, які встановлюють, змінюють чи відмінюють норми права, що виникають з приводу діяльності науково-дослідних установ в Україні з урахуванням волі й інтересів громади через спеціальні інструменти правового характеру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Юридична енциклопедія : В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : «Укр. енцикл.», 1998. – Т. 2 : Д – Й. – К., 1999. – 744 с.
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство») : від 9 лип. 1998 р. : Справа № 12-рп/98 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 32. – стор. 59.
3. *Копейчиков В.В.* Загальна теорія держави і права; [навчальний посібник] / В.В. Копейчиков. – К., 2000. – 320 с.
4. Про нормативно-правові акти: Проект Закону України від 27.01.2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2369-14>
5. Про нормативно-правові акти: Проект Закону України від 30.11.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=7409&sk1=7
6. *Kelsen H.* General Theory of Law and State / H. Kelsen. – L. : 1961. – 235 p.
7. *Козлов В.І.* Колективні політичні права і свободи громадян України: конституційно-правовий аналіз : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Володимир Іванович Козлов. – Харків, 2008. – 223 с.
8. Правове регулювання господарських відносин за участю промислових підприємств: [підручник для юрид. вузів і фак.] / В.М. Гайворонський, В.П. Жущман, М.І. Тітов та ін.; за ред. В.М. Гайворонського та В.П. Жущмана. – Харків : Право. – 2000. – 288 с.
9. *Костенко О.М.* Культура і закон – у протидії злу: [моногр.] / О.М. Костенко – К. : Атіка, 2008. – 352 с.
10. *Тихомиров Ю.А.* Теорія закону / Ю.А. Тихомиров. – М. : НАУКА, 1982. – 257 с.
11. *Скакун О.Ф.* Теория государства и права: [учебник] / О.Ф. Скакун. – Харьков : Консум; Ун-т внутр. дел, 2000. – 704 с.
12. *Горбунова Л.М.* Підзаконні нормативно-правові акти: організаційно-правові питання забезпечення законності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Лідія Миколаївна Горбунова. – К., 2005. – 225 с.

Манжула А.А. **Поняття системи нормативно-правих актів, що регулюють діяльність науково-дослідних установ**

У статті, з метою дослідження системи правового регулювання діяльності науково-дослідних установ в Україні, здійснено аналіз ряду підходів щодо визначення поняття «нормативно-правовий акт» та «система нормативно-правових актів».

Ключові слова: система, нормативно-правовий акт, закон, законодавство, науково-дослідна установа.

Манжула А.А. Понятие системы нормативно-правовых актов, регулирующих деятельность научно-исследовательских учреждений

В статье, с целью исследования системы правового регулирования деятельности научно-исследовательских учреждений в Украине, осуществлен анализ ряда подходов к определению понятия «нормативно-правовой акт» и «система нормативно-правовых актов».

Ключевые слова: система, нормативно-правовой акт, закон, законодательство, научно-исследовательское учреждение.

Manzhula A.A. Concept of normative-legal acts regulating the activities of research institutions

The article with the aim to study the system of legal regulation of scientific research institutions in Ukraine, analyzed a number of approaches to the definition of “legal act” and “system of regulations”.

Keywords: system, legal act, law, legislation, research institution.

Стаття надійшла до редакції 30.07.2015.